

ПРОБЛЕМА АГРЕСИВНОСТІ У СПОРТІ

Галина ЧУЙКО, Богдан ЛЕКО

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Постановка проблеми. Агресія – одна з тем, вивчення якої цікавить не лише спеціалістів у різних галузях психології, але й соціологів, працівників правоохоронних органів, педагогів, філософів. Агресивна поведінка – одне з центральних питань розуміння людської природи.

Питання, чи є агресивність вродженою характеристикою поведінки особистості, не лише не втрачає своєї актуальності, але й особливо загострюється у наш час: зростання міжнародної напруженості через численні теракти, міжрелігійні та міжрелігійні конфлікти, наявність значної кількості світових центрів військових конфліктів і збройних протистоянь, з одного боку, та збільшення злочинності, в тому числі зі спробами завдання тяжких тілесних ушкоджень у світі та нашій країні, зокрема, - з іншого. Адже, якщо це лише набута риса, то відповідно організоване виховання здатне її позбутися. Проте британські вчені стверджують, що висвітлення агресивності, що є свідченням вродженості феномену агресії. І навіть ті науковці, які не погоджуються із цим, розуміють його роль у житті та виживанні людини. С.Росс, генетик, член РАН, упевнений, що агресивність типова і необхідна для багатьох людей, зокрема, будь-який лідер має бути агресивним, щоб утвердитися й утримати лідерство, свою владу над колективом. Отже, агресивність – це необхідна частина природної поведінки людини, що забезпечує її виживання у складних умовах агресивного до людини соціуму, що вимагає самозахисту особистості та її постійної адаптації.

Особливим випадком агресивності є її прояв у спортивній діяльності, коли більшість спортивних тренерів схильні називати „спортивною злістю”. На думку спортивних психологів, агресивність є важливою особистісною якістю для досягнення спортивного успіху. Адже мова йде про боротьбу за високий результат, про перемогу, про змагання, які неможливі без певного рівня агресивності. Проте, як агресивність, дозволена суспільством, через що виникає питання про „поведінку” мораль спортсменів – в цілому агресивність засуджується, тоді як у спорті її прояв навіть схвалюються, а деякі тренери саме її вважають причиною спортивних перемог.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема агресивності є достатньо вивченою у психології (зокрема, до її аналізу зверталися вітчизняні та зарубіжні психологи, такі як О.Б.Бовть, Т.Н.Курбатова, А.А.Реан, К.Лоренц, Р.Берн, Д.Річардсон, А.Басс, А.Дарки, Л.Берковіц та ін.), проте досі залишається невичерпною й актуальною у нинішніх соціально-політичних умовах.

Тому *мета* даної роботи – проаналізувати феномен агресії та дослідити прояв агресивності у спортсменів.

Виклад основного матеріалу. Агресія – це будь-яка форма поведінки (індивідуальна чи групова), спрямована на нанесення фізичної чи психологічної шкоди іншій особі чи навіть на її знищення [7]. Виходячи з цього, її можна розглядати як: 1) будь-яку поведінку, що містить загрозу чи заподіяння шкоди; 2) нанесення неприємного образу; 3) спробу нанесення фізичних і психологічних травм [2]. Термін „агресія” часто

асоціюється з негативними емоціями – такими як злість, ненависть; мотивами – завдання шкоди чи нанесення образи; установками – расовими чи етнічними. Не дивлячись на те, що всі ці фактори відіграють велику роль у поведінці, результатом якої є завдання шкоди, їх наявність не є необхідною умовою для подібних дій.

Основними формами агресії є:

1. Фізична агресія, тобто застосування фізичної сили проти іншої особи.
2. Негативізм – спрямований проти керівництва і встановлення правил.
3. Підозрілість, тобто недовіра до оточуючих людей, яка ґрунтується на переконанні, що вони мають намір їй зашкодити.
4. Вербальна агресія – вираження своїх почуттів через чвари, образи, приниження.
5. Аутоагресія – агресія, спрямована на самого себе [5].

Хоча парадигма поняття „агресія” вміщує схожі за звучанням та змістом поняття: „агресивність”, „агресивна поведінка”, „агресивна дія”, ін., безумовно, що дане поняття пов’язане саме з поведінковими проявами особистості.

Агресивна поведінка може видозмінюватися за ступенем інтенсивності й формою прояву: від демонстрації неприязні й недобррозичливості до словесних образ („вербальна агресія“) і застосування фізичної сили („фізична агресія“).

У кожної людини стан агресивної поведінки виражається по-різному, тому тут можна розглянути певні її межі, введені А.Бассом. На його думку, агресивні дії можна описати за трьома шкалами: фізична-вербальна, активна-пасивна, пряма-непряма агресія. Комбінація цих параметрів дає 8 категорій, під які підпадає більшість агресивних дій.

Вчені виділяють ворожу агресію, яка характеризується цілеспрямовано-усвідомленим наміром нанесення шкоди іншій людині, й інструментальну агресію, де мета дії нейтральна, агресія ж використовується як засіб її досягнення.

У сучасній психології накопилось багато теорій пояснення агресивної поведінки.

К.Лоренц, наприклад, був прихильником біологічної теорії агресії, стверджуючи, що агресія бере початок із вродженого інстинкту боротьби за виживання, присутнього як у людей, так і в інших живих істот, і який розвинувся в результаті еволюції. Лоренц вважав, що чим більша кількість агресивної енергії є на даний момент, тим менше сили потрібно для того, щоб агресія “виплеснулася” на зовні, і що прагнення світових лідерів піддавати цілі нації ризику самознищення свідчить, що людська здатність до насильства переважає над вродженими стримуючими початками, що подавляють агресивні дії.

З.Фрейд стверджував, що людська поведінка є результатом складної взаємодії двох інстинктів – *еросу* та інстинкту смерті, пізніше названого *танатосом*, і що між ними існує постійна напруга. Агресивність віднесена вченим до інстинкту смерті, який в останні десятиріччя життя Фрейд вважав головним: “Мета життя – смерть” [10, с.56]. Агресивність – це саморуйнування, звернене назовні і спрямоване проти об’єкта заміщення. За Фрейдом, якщо енергія танатосу не буде виходити назовні, тоді це призведе до руйнування самого індивіда. Зовнішній прояв емоцій, які супроводжують агресію, може викликати розрядку руйнівної енергії і таким чином зменшити ймовірність появи небезпечних дій.

Соціобіологи стверджують, що агресивність – це засіб, за допомогою якого індивіди намагаються отримати свою частку ресурсів, що забезпечує успіх у природному відборі – є невід’ємною частиною нашої людської природи.

Досить популярною стала теорія “фрустрації-агресії” Дж.Долларда. Її можна викласти так: 1. Фрустрація завжди призводить до агресії у будь-якій формі. 2. Агресія завжди є результатом фрустрації.

Н.Міллер запропонував особливу модель, яка пояснює появу змщеної агресії – тобто ті випадки, коли індивіди проявляють агресію не по відношенню до своїх фрустраторів, а стосовно зовсім інших людей. Автор припустив, що у певних випадках вибір агресором жертви обумовлений трьома факторами:

1. Силою спонукання до агресії;
2. Силою факторів, гальмуючих дану поведінку;
3. Схожістю кожної потенційної жертви із фрустрованим фактором [2].

Л.Берковітц стверджував, що фрустрація – один з багатьох різних *аверсивних стимулів*, які здатні лише провокувати агресивні реакції, але не призводять до агресивної поведінки на пряму, а швидше створювати готовність до агресивних дій. Аналогічна поведінка виникає тільки тоді, коли присутні відповідні посилення до агресії – середовищі стимули, які пов’язані з актуальними або попередніми факторами, що провокують злість, або з агресією в цілому. Стимул може набувати агресивного значення, якщо пов’язаний з позитивно підкріпленою агресією чи асоціюється з пережитим раніше дискомфортом.

Д.Зільман вважав, що агресія обумовлена збудженням, тобто конструктом, який можна спостерігати й вимірювати. В даному випадку збудження має відношення до подразнення симпатичної нервової системи, що виражається у соматичних реакціях – збільшені частоти пульсу, посиленні потовиділення й підвищення артеріального тиску, що є складовою частиною реакції “борися або тікай”, яка могла б еволюціонувати через її значення для виживання [2].

Теорія научіння, запропонована А.Бандурою, унікальна: агресія розглядається тут як деяка специфічна соціальна поведінка, яка засвоюється й підтримується в основному так, як і багато інших форм соціальної поведінки.

Положення теорії агресивності про те, що агресія є наслідком переважання інстинктивних, вроджених факторів, - логічно веде до висновку, що агресивні прояви майже неможливо усунути. Ані задоволення всіх матеріальних потреб, ані усунення соціальної несправедливості, ані інші позитивні зміни в структурі людського суспільства не зможуть запобігти зародженню і прояву агресивних імпульсів. Найбільше, чого можна досягти, - це тимчасово не допускати подібних проявів або послабити їх інтенсивність. Тому, згідно з цими теоріями, агресія в тій чи іншій мірі буде супроводжувати людей.

Соціальні заохочення і схвалення також сприяють агресивній поведінці. Наприклад, під час війни солдат отримує медалі і безпосереднє право вбивати ворогів. У цілому схвалення агресивної поведінки викликає ще більшу агресію. Агресія, напевно, закріплюється й у тих випадках, коли веде до послаблення болю або до припинення небажаного ставлення.

В.Франкл вважає, що „в просторі власне людських проявів просто не існує агресивність” [9, с.32]. На людському рівні вона перетворюється у щось інше – ненависть, яка, на відміну від агресії, інтенційна. Причому агресивність підтримується (якщо не спричиняється) фрустрованим прагненням людини до сенсу та відчуттям нею безглуздості існування, тобто, „агресивні імпульси розростаються там, де наявний екзистенційний вакуум” [9].

Серед причин агресії виділяють: соціально-економічне і політичне становище

суспільства; нівелювання моральних норм, що визначаються соціальними умовами; характер найближчого оточення та типу стосунків у ньому; особливості виховання, що сприймають агресивність як звичний спосіб досягнення потреб; вікові та індивідуально-психологічні особливості людей; психосоматичні захворювання; фізичні умови середовища, що оточують людину; засоби масової інформації, що впливають на людей; зовнішні детермінанти агресії, ін.

Те, що агресивність – частина природної поведінки людини, найяскравіше демонструє спортивна діяльність і специфічні риси особистості, схильної до занять спортом. Їй властиві не лише спеціальні спортивні здібності, що базуються на вроджених задатках, якими є особливості нервової системи, але й певні риси характеру, без яких участь у змаганнях і досягнення спортивного результату неможливі: наполегливість, дисциплінованість, мотивація досягнень, ін.

Особливе місце серед якостей особистості спортсмена займає агресивність. Вона є важливою якістю для досягнення успіху в спорті. Навіть якщо умовно поділити види спорту на контактні та дистантні, виявиться, що необхідність розвитку певного рівня агресивності у контактних видах (бокс, боротьба, східні единоборства, ін.) є очевидною, проте й в умовно дистантних видах вона потрібна, незалежно, груповий це вид спорту (волейбол, футбол, баскетбол, ін.), де нерідко застосовують агресивність проти гравця команди-суперника з тактичною метою, чи індивідуальний (стрільба, гірськолижний спорт, плавання, ін.) – де агресивність потрібна у відповідь на психологічний тиск суперника чи його вербальну агресію. Отже, буває агресивність нападу й агресивність захисту. Звичайно, агресивність у спорті має бути контрольованою, інакше її носій ризикує перетворитися на неконтрольованого і не передбачуваного, а спортивна діяльність – на з'ясування стосунків (силове та вербальне) – просту бійку. Агресія – величезна сила і справа спорту спрямувати її у творче, а не руйнівне русло.

Крім того, агресивність у спорті тісно пов'язана з прагненням до лідерства, домінування і, нарешті, зі змагальністю. Як вказує А.Н.Романін, в результаті досліджень, присвячених вивченню особистості спортсменів, було встановлено, що багато висококваліфікованих спортсменів, володарів вищих титулів і нагород, є більш агресивними, порівняно з іншими досліджуваними [1].

Дж.Пілц і Дж.Шилінг виділяють 2 форми домінантної поведінки в спорті:

1. Інтраспортивна поведінка, що характеризується реалізацією агресивних тенденцій в межах спортивної діяльності. Вона може проявитися у таких формах:

- прямої, безпосередньої, фізично-інструментальної агресії;
- непрямому, експресивному, без тактичного задуму, імпульсивному нападі чи захисті;
- інтрапунітивній психічній агресії (злість на себе);
- ритуалізованій демонстрації сили та значимості;
- диференційованому прагненні тактично переграти суперника.

2. Екстраспортивна поведінка:

- пряма, безпосередня, фізична, примітивна агресія, що порушує правила (серйозне порушення, бійки);
- непряма, відкрита агресія (образа суддів);
- експресивна агресія (проти глядачів);
- інші словесні та фізичні реакції [1].

Хоча М.Дойтч виділяє такі фактори змагальності, як суперництво та співробітництво спортсменів, а Р.Мартенс пропонує чотириетапну модель суперництва з метою демонстрації можливості керування його рівнем, на нашу думку більш загальним у спорті є суперництво, бо цілі гравців навіть однієї команди, говорячи вже про індивідуальні види спорту, далеко не завжди співпадають. Гравці команди також хочуть бути офіційно кращими в ній, через що суперництво з іншими членами команди, навіть через співробітництво з ними під час змагання є неможливістю.

Закономірно, що суперництво пов'язується з проявами агресивності, без якої неможлива перемога, причому агресивність може бути як прихованою, так і очевидною навмисною. Крім того, вченими виявлено, що люди з орієнтацією на змагання та суперництво можуть контролювати суть змагання і втягувати у нього людей, спочатку орієнтованих на співробітництво [8,с.88], - це, на нашу думку, пояснює, чому в команді, орієнтованій на спільний результат (співробітництво), все ж з часом активізується внутрішнє суперництво. До того ж, суперництво і пов'язані з ним прояви агресивності гравців підігриваються у сучасному спорті пострадянських країн можливістю виділитися і бути поміченим іншою командою, вищого рівня, що покращить перспективи кар'єри спортсмена.

Крім того, Д.Б.Батт вважає, що у спортсмена домінує одна чи дві мотивації. На основі чого можна виділити 2 типи спортсменів: які прагнуть до співробітництва та до суперництва. Автор представляє психологічну мотивацію спортсменів у вигляді 3 моделей: агресії, невротичного конфлікту та компетентності. Перші дві з них ведуть до суперництва, для чого найважливішим є зовнішня нагорода, а не задоволеність собою [3]. Тут доводиться констатувати, що в нашій країні переважають спортсмени, які мимоволі (через відсутність потрібних коштів) демонструють мотивацію співробітництва, задовольняючись мінімальною зовнішньою нагородою, відчуваючи необхідність у задоволенні лише собою. Хоча від цього внутрішня мотивація суперництва ще більше активізується.

Для спортсменів з типовим стилем суперництва "жага перемоги стає більш важливою, ніж засоби її досягнення, основним девізом є "перемога за будь-що"[3], порушуючи олімпійський принцип про те, що головне – участь у змаганні та перемога над собою.

Д.Джилл пропонує 4 критерії агресивності:

- агресивність – це поведінка;
- вона включає нанесення образи чи фізичного пошкодження;
- вона спрямована на живу істоту;
- вона містить намір [8,с.293], - які значно звужують її межі (тепер, наприклад, убивство у стані афекту не є агресивною дією, оскільки зчинене при відсутності свідомого контролю, а, отже, не містить потенційності (наміру)).

Історія розвитку фізичної культури та спорту нараховує багато держав з різними соціально-політичними системами, проте, на думку В.В.Михайлова, тоталітарна система особливо зацікавлена у її розвитку, що пояснюється рядом особливостей. Зокрема, К.Лоренц вважав спорт "особливою ритуалізованою формою боротьби, що розвинулася у культурному житті людей" [4], яка була покликана ослабляти агресію.

Зауважимо, що К.Шериф спростувала уявлення про те, що спортивні змагання знижують агресивність, навпаки, вони значно підсилюють її. І лише осмислена спільна справа згуртовує колишніх спортивних суперників, змусивши позбутися агресивності [9, с.33].

Михайлов виділив ряд особливостей спортивної діяльності, завдяки яким спочатку виникає тоталітаризм і активно розвивається саме у суспільствах з відповідним устроєм

- “спорт добре поєднується з військовою підготовкою у справі ослаблення зовнішньої агресії” [6], - накопичена на заняттях та тренуваннях енергія і сила розтрачається у війнах і репресіях;
- фізкультура і спорт є потужним засобом відволікання мас від соціально-політичних проблем;
- спорт є засобом пропаганди переваг системи і маніпуляції масами;
- фізична культура ставала засобом виховання ідеальної тоталітарної людини, яка бачилася “молодим, мускулястим, впевненим і оптимістичним працівником”, водночас, “тупим, слухняним і нелюдським” [6].

Однак це, на наш погляд, не є ознакою суто тоталітарної системи.

Слушне зауваження Михайлова стосується суттєвого уточнення, що “самі по собі фізична культура і спорт при цьому зникали, підмінюючись біомеханічними техніками соціальної та педагогічної маніпуляції” [6], стаючи засобом подавлення духовної активності та керування людиною. Однак і в тоталітарному суспільстві, що маніпулює масами людей, їх інтересами і самими фізичною культурою і спортом, є позитивний бік занять спортом – він є “віддушиною для прояву ініціативи та творчої самореалізації особистості” [6].

Михайлов висловлює думку, що в демократичному суспільстві, де самореалізація особистості можлива й у інших сферах, частина населення відволікається від спорту, “важливо лише не допустити надмірного розвитку цього процесу, що може довести до погіршення здоров’я й занепаду фізичної культури нації, розвалу професійного спорту в країні” [6]. Тобто, як тоталітарна, так і демократична системи мають свої позитивні та негативні риси у розвитку фізичної культури та спорту. Крім того, в нашому перехідному (тоталітарно-демократичному) суспільстві застереження Михайлова не спрацювало – досі відбувається катастрофічне погіршення здоров’я населення України, занепад не лише фізичної культури, але й професійного спорту вищих досягнень. Тобто, точку, де розвиток спорту перетворився на протилежність – його занепад – уже пропущено. Тому важко сподіватися, що “виявляться справжні цінності, що стимулюватимуть заняття фізичною культурою та спортом, які займуть відповідне місце в житті суспільства” [6]. Цінності давно виявилися, оскільки були вічними – життя, здоров’я, гідне людини існування, її самоздійснення, - однак досі продовжують ігноруватися та нецінюватися суспільною свідомістю.

У проведеному нами дослідженні даної проблеми взяли участь 81 респондент, 61 з яких – спортсмени. Використовувався опитувальник Басса-Дарки, що дозволяє виміряти 8 основних параметрів агресивності. Спортсмени нами умовно були поділені на 4 підгрупи: I – представників “агресивних” видів спорту (боротьба, бокс, ін.); II – дзюдоїстів (боротьба без інструментальної агресивності); III – командних видів спорту, де агресивність в основному прихована (футбол, баскетбол, волейбол, ін.) та IV – “неагресивних” видів спорту (теніс, легка та важка атлетика, художня гімнастика, кульова стрільба, ін.).

Отримані дані дозволяють зробити такі висновки:

- високий рівень *фізичної* агресивності частіше зустрічається у I та III підгрупах спортсменів;
- *опосередкованій* – у I підгрупі; вона, як і підозрілість, відсутня у II підгрупі студентів;
- *роздратування* переважає у II підгрупі;

- *негативізм* досить рівномірно поширений у всіх підгрупах;
- *образу* продемонстрували 87,5 % I групи та 58,1 % III групи;
- *підозрілість* виявлена у чверті I та IV підгруп;
- *вербальну* агресію реалізують в основному представники I та III підгруп;
- *провину* найсильніше відчують III та IV підгрупи;
- серед названих видів проявів агресивності в опитаній групі спортсменів найбільш виражені почуття образи та провини (59,02 % і 67,2 % опитаних відповідно); трішки відстають кількісно вербальна (40,98 %) та фізична агресивність (27,87 %); мінімальні прояви опосередкованої агресивності (6,56 %);
- середні бали усіх параметрів агресивності знаходяться в межах середніх рівнів їх прояву; максимальний бал – 8,42 – виявлений у III підгрупі за вербальною агресивністю; мінімальний – 3,36 – у тій же групі за негативізмом;
- порівняння середніх показників групи спортсменів і студентів, які не займаються спортом, свідчить, що перша група виявляє більшу агресивність за параметрами: фізична агресія та негативізм; друга – за опосередкованою та вербальною агресивністю, роздратуванням та підозрілістю; решта параметрів приблизно рівні в обох групах. Отже, спортсмени відчують менший діапазон феномену агресії, порівняно з тими, хто спортом не займається, тому можна припустити, що заняття фізичною культурою та спортом здатні зменшити агресивні прояви поведінки, проте, водночас, акумулюючи прояв фізичної агресивності;
- проведений нами кореляційний аналіз результатів вивчення агресивності (внутрішньотестова кореляція параметрів та зовнішня кореляція – з рівнем спортивних досягнень особистості) найкраще ілюструє таблиця:

Статистично значимі коефіцієнти кореляції видів агресивних реакцій

Параметри кореляції	2	3	4	5	6	7	8	9
1 I II III Σ	-0,32	-0,71		-0,41 -0,28	-0,95			
2 I III IΣ Σ		0,61 0,32	0,52 0,43			0,72	0,42 0,50 0,40	
3 II Σ			0,26		0,31		0,95 0,34	0,95 0,28
4 I III Σ				0,89 0,46 0,43	0,90 0,39 0,43	0,73	0,37 0,29	
5 I III Σ					0,74		0,40 0,29	-0,52
6 I Σ						0,71		0,78 0,40
7 I							0,78	
8 I II								0,73 0,96

* 1 - рівень спортивних досягнень опитаних;

** 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 – вище названі параметри агресивності за опитувальником Басса-Дарки

Отже, 1 параметр (рівні спортивних досягнень досліджуваних, які в опитаній групі коливаються від нульового до майстра спорту та чемпіона України) значимо пов'язаний з певними проявами агресивності особистості. Причому, у I підгрупі – з опосередкованою агресією; у II – з підозрілістю; у III – з почуттям образи. Закономірно, що результати IV підгрупи не пов'язані з агресивністю (адже сюди ми включили умовно представників “неагресивних” видів спорту). Виявлено також, що результати спортсменів у цілому негативно корелюють з опосередкованою агресією та образою. Тобто, чим більша опосередкована агресія представників “агресивних” видів спорту; підозрілість – у тих, хто займається пауерліфтингом; образа – у представників ігрових командних видів спорту, тим менших індивідуальних спортивних результатів їм вдається досягти.

Висновки. У тоталітарних і перехідних суспільствах дозволений вияв агресивності у спорті, чим суспільство прагне спрямувати природну людську агресивність у безпечне русло і знизити її рівень, однак, приходячи до протилежних наслідків, - підвищення агресивності спортсменів та спортивних болільників – практично всіх громадян України. В нашій країні, що досі не позбулася ознак тоталітаризму та його наслідків, поступово визрівають передумови та можливості стримування агресивних проявів у спорті через перетворення його у гуманістично спрямований „спорт для всіх” та переорієнтацію з результату на особистість і її здоров'я.

У формуванні самоконтролю над агресивністю і стримуванні агресивних актів велику роль відіграє розвиток психічних процесів емпатії, ідентифікації, які лежать в основі здатності суб'єкта до розуміння іншої людини й співпереживання їй; таких, що сприяють формуванню уявлень про іншу людину як унікальну цінність.

Література:

1. Борисова Е.В. *Направление психокоррекции агрессии в спорте* // <http://www.coe.int/htm> // Борисова Е.В.
2. Бэрон Р., Ричардсон Д. *Агрессия* – СПб.: Питер, 2000. – 352с.
3. Дука А. *О двух типах личности спортсмена (по материалам зарубежных исследований)* // *Человек в мире спорта: Новые идеи, технологии, перспективы: Тез. докл. Междунар. Конгр. - М., 1998. - Т. 2. - С.369-370*
4. Лоренц К. *Агрессия (так называемое “зло”): пер. с нем.* — М.: Издательская группа “Прогресс”, “Универс”, 1994. - 272 с.
5. Майерс Д. *Социальная психология. Интенсивный курс.* – СПб.: прайм-ЕВРОЗНАК, 2000. – 512 с.
6. Михайлов В.В. *Социокультурные потенциалы развития физической культуры и спорта в различных политических системах* // *Юбилейный сборник трудов ученых РГАФК, посвященный 80-летию академии.* - М., 1998. - Т. 4. - С.91-96
7. *Психология: словарь / Под общ. ред. А.В.Петровского и М.Г.Ярошевского. - 2-е изд. испр. й доп. - М.: Политиздат, 1990. - 494 с.*
8. Уэйнберг Р.С., Гоулд Д. *Основы психологии спорта и физической культуры.* – К.: Олимпийская литература, 1998. – 336 с.
9. Франкл В. *Человек в поисках смысла.* – М.: Прогресс, 1990. – 367 с.
10. Холл К.С., Линдсей Г. *Классический психоанализ Фрейда* // Холл К.С., Линдсей Г. *Теории личности.* – М.: “КСП+”, 1997. – С.45-90.

THE PROBLEM OF THE AGGRESSIVITY IN SPORT

Galina CHUYKO, Bogdan LEKO

Chernivtsy national university named Yuri Fedkovitch

Annotation. Article deals with the theoretical analysis of the phenomenon of aggression with empirical investigation of the different implementations of aggression of students-sportsmen, connected to their sport's achievements.

ОЦІНКА РІВНЯ СОМАТИЧНОГО ЗДОРОВ'Я
ГІМНАСТОК 12-14 РОКІВ

Наталія ШЕЛЬЧУК

Львівський державний інститут фізичної культури

Актуальність. Реальне управління психофізичною підготовленістю гімнасток можна здійснювати лише в тому випадку, коли буде єдиний критерій, що свідчить про ефективність цього процесу [3,4]. Надзвичайно важливо індивідуалізувати психофізичну підготовленість гімнасток залежно від стану різноманітних функцій організму та стану їхнього соматичного здоров'я. Ці проблеми можливо вирішити, якщо в якості критерію толерантності до фізичних навантажень, можливість індивідуалізації та оцінки ефективності процесу підвищення психофізичної підготовленості гімнасток, використовувати один із об'єктивних показників – рівень соматичного здоров'я [1].

Метою наших досліджень було дати кількісну оцінку соматичного здоров'я юним спортсменкам, які займаються художньою гімнастикою.

Для вирішення мети була використана методика Г.Л. Апанасенка [2]. Дослідження проводилися на базі ДЮСШ № 1 м. Рівне. Обстежено 26 гімнасток віком 12-14 років, результати яких подано в таблиці 1.

Як свідчать дані таблиці 1, час відновлення ЧСС у гімнасток 12-13 років після 20 присідань за 30 с практично однаковий ($P > 0,05$). Виняток складають 14-річні дівчата, у яких час відновлення частоти серцевих скорочень виявився значно коротшим, ніж у їх подруг 12-13 років ($P < 0,001$). І це не випадково, так як у них під час тестування виявлено більш високі показники витривалості. Відомо, що між часом відновлення ЧСС і витривалістю існують високі коефіцієнти кореляції [5,6].

Порівнюючи показники кількісного вираження здоров'я, виявлено, що між спортсменками 12-14 років не виявлено істотних відмінностей в життєвому індексі ($P > 0,05$). Тільки гімнастки 14 років, порівнюючи з 12-річними дівчатами, за рахунок більш меншої маси тіла мають статистично вірогідно гірші показники ($P < 0,05$). Проте, у всіх дівчат життєвий індекс відповідає нормативним вимогам (норма для дівчат – 50-70 мл/кг).